

А. В. ГОНЧАРОВА, А. Д. МОТРЮК

Аліна В'ячеславівна Гончарова, кандидат юридичних наук, старший викладач Сумського державного університету

Анастасія Дмитрівна Мотрюк, студентка III курсу юридичного факультету Сумського державного університету

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ ПРАВА НА НАУКОВЕ ВІДКРИТТЯ В УМОВАХ НАУКОВО-ТЕХНІЧНОГО ПРОГРЕСУ В УКРАЇНІ

Сучасна державна політика спрямована на реформування наукової галузі у сфері вирішення проблемних питань, одним із яких є захист об'єктів інтелектуальної власності, зокрема наукового відкриття. Це дасть змогу створювати принципово нові напрями у розвитку окремих галузей науки, сприятиме науково-технічному прогресу держави, забезпеченню усіх сфер діяльності науковими інноваційними продуктами. У зв'язку з невеликою кількістю наукових відкриттів та недостатньою їх законодавчою регламентацією, незважаючи на потреби правової охорони безпосередньо в Цивільному кодексі України та Всесвітньою організацією інтелектуальної власності, питання щодо охорони наукових відкриттів в Україні залишається недостатньо висвітленим та потребує належного вирішення.

Різноманітні аспекти права на наукове відкриття розглядалися такими вченими, як Є. А. Кожина, О. А. Підпригора, Є. А. Булат, В. С. Дроб'язко, А. Красовська, А. І. Кубах, В. Б. Харченко, О. Д. Святоцький.

Однак варто зазначити, що деякі аспекти цього питання не були виокремлені та потребують доопрацювання. Саме тому метою статті є здійснення комплексного аналізу наукової літератури та нормативних джерел права, праць вітчизняних і закордонних вчених у сфері інтелектуальної власності, а також розробка пропозицій щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері захисту права на наукове відкриття.

Відповідно до Глави 38 Цивільного кодексу України «Право інтелектуальної власності на наукове відкриття» наукове відкриття вважається досягненням всього людства і ставити його в залежність від волі будь-якого конкретного суб'єкта цього права не можна. Про це свідчить ст. 458 «Право на наукове відкриття», яка проголошує: «Автор наукового відкриття має право надавати науковому відкриттю своє ім'я або спеціальну назву. Право на наукове відкриття засвідчується дипломом та охороняється у порядку, встановленому законом»¹.

Поняттям наукового відкриття охоплюються лише ті наукові положення, які підпадають під один із трьох зазначених у ст. 457 Цивільного кодексу об'єктів, невідомих раніше закономірностей, властивостей і явищ матеріального світу. Отже, виділяють наступні критерії охороноздатності наукових відкриттів: закономірність матеріального світу як об'єкт наукового відкриття; явище матеріального світу як об'єкт наукового відкриття; наукова новизна, що встановлюється за датою пріоритету; вірогідність, яку повинен довести заявник².

Безперечно, суб'єктами права інтелектуальної власності на наукове відкриття є особи, творчою працею яких встановлено те чи інше відкриття. Авторами наукового відкриття можуть бути лише фізичні особи незалежно від їх віку і дієздатності, а також іноземні громадяни та особи без громадянства за певних умов, визначених міжнародними угодами. Якщо наукове відкриття зроблене творчими зусиллями кількох осіб, що буває найчастіше, тоді виникає співавторство на нього³.

Дуже важливий аспект стосовно відкриттів, як об'єктів інтелектуальної власності, є те, що відкриття не є об'єктом виключних прав. Ніхто не може установити монополію на використання відкриттів. Відкриття належать усьому світові. Проте автори відкриттів мають наступні особисті немайнові права:

- право авторства – як честь вважатися першовідкривачем визначених знань;
- право на ім'я – як право на спеціальну назву відкриття або на визначену форму вказівки у відкритті імені автора: під своїм ім'ям, під умовним ім'ям або псевдонімом, а також анонімно;
- право на пріоритет наукового відкриття;
- право вимагати зазнаного імені у зв'язку з використанням наукового відкриття, якщо це практично можливо⁴.

За весь час становлення права інтелектуальної власності України пропонувались різноманітні проекти, розроблялись національні та міжнародні нормативно-правові акти, вводились та відмінялись системи реєстрації наукових відкриттів, проте проблема так і залишається відкритою. На початку 90-х рр. XX ст. після здобуття Україною незалежності у державі спостерігалася криза у системі правової охорони об'єктів інтелектуальної власності, зумовлена відсутністю національної нормативної бази та спеціальних державних органів у цій сфері. З прийняттям Цивільного кодексу України у 2003 р. в Україні були закріплені основні аспекти захисту права на наукове відкриття. Саме історична традиція правової охорони інтелектуальної власності права на наукове відкриття дає змогу розглядати Україну як невід'ємний елемент європейської і глобальної системи правового регулювання інтелектуальної діяльності та захисту її результатів⁵.

Визначаючи аспекти регулювання відносин щодо права на наукове відкриття зарубіжних країн, варто класифікувати їх залежно від рівня інноваційно-правової політики у галузі цивільно-правової охорони наукових відкриттів наступним чином.

Встановлений порядок набуття права власності передбачає подання автором (співавторами) наукового відкриття, юридичною особою із зазначенням автора наукового відкриття, його спадкоємцем заявки до Установи про видачу диплома на наукове відкриття. Заявка складається українською мовою і повинна містити: заяву про видачу диплома на наукове відкриття; опис наукового відкриття з викладенням доказів його достовірності; формулу наукового відкриття, що повністю заснована на описі та яка стисло, чітко та вичерпно відображає сутність відкриття, що заявляється, матеріали, що ілюструють наукове відкриття, якщо вони необхідні; документи, що підтверджують пріоритет наукового відкриття, якщо сутність і докази достовірності його були відомі до подачі заявки на наукове відкриття⁶.

Установа повинна провести попередню експертизу заявки на наукове відкриття. Експертиза заявки на наукове відкриття по суті проводиться установами Національної академії наук України з метою встановлення відповідності заявленого наукового відкриття вимогам закону⁷.

Видача диплома на наукове відкриття відбувається у термін, якщо протягом шести місяців з дати публікації про наукове відкриття в офіційному бюлетені Установи проти реєстрації не буде заперечень.

Реєстрація набуття прав інтелектуальної власності на наукове відкриття відбувається на підставі рішення Національної академії наук України щодо визнання заявленого наукового відкриття Установою за погодженням з автором (співавторами) та заявником узгоджує формулу відкриття, встановлює дату його пріоритету та здійснює реєстрацію набуття права інтелектуальної власності на наукове відкриття у Державному реєстрі наукових відкриттів України. Відомості про реєстрацію наукового відкриття публікуються Установою в своєму офіційному бюлетені. Після публікації відомостей про наукове відкриття будь-яка особа може ознайомитися з матеріалами заявки і надіслати до Установи своє заперечення за фактом обґрунтованості заявки на наукове відкриття⁸.

Незважаючи на помірний прогрес, досягнутий останніми роками у сфері законодавчого забезпечення охорони об'єктів права наукового відкриття, треба зазначити, що законодавча база є досить недосконалою, проте основні аспекти захисту права на наукове відкриття регулюються більшою мірою за аналогічними нормами захисту патентного права. Зокрема, правознавці виділяють дві форми захисту прав інтелектуальної власності на наукове відкриття: юрисдикційна і неюрисдикційна.

Неюрисдикційна форма передбачає захист права інтелектуальної власності на наукове відкриття своїми силами, без звернення за допомогою до державних або інших компетентних органів, тобто самозахист⁹.

Юридичні форми захисту застосовують два порядки захисту: загальний (судовий) та спеціальний (адміністративний).

В Україні існують такі способи захисту права інтелектуальної власності як адміністративно-правовий, цивільно-правовий, а також кримінальна відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності.

У разі порушення особистих немайнових прав автора наукового відкриття на авторське ім'я і присвоєння відкриттю імені автора або спеціальної назви, автор наділений правом звернутися у цивільно-правовому порядку в судові органи з позовом про відновлення його порушених прав, а також припинення дій осіб, які завдають йому моральної шкоди¹⁰.

Щодо кримінально-правової охорони наукових відкриттів, то наразі Кримінальним кодексом України право інтелектуальної власності на наукове відкриття не передбачене як предмет кримінально-правової охорони. Проте необхідно зазначити, що окремі науковці в галузі цивільного права неодноразово наголошували на необхідності у встановленні кримінально-правової відповідальності за порушення права на наукове відкриття, оскільки законодавство не закріплює за авторами відкриття або якими-небудь іншими особами цього виняткового права інтелектуальної власності¹¹.

Слід також зазначити, що деякі науковці взагалі не виділяють в окремому аспекті захист права на наукове відкриття, вважаючи, що в Україні немає потреби регулювати правові норми неіснуючих відносин. Так, автор публікації О. Слободянюк «Спогади про світле майбутнє або право на наукове відкриття в «окремо взятій» Україні» стверджує, що норми цивільного законодавства України щодо права інтелектуальної власності на наукове відкриття на сьогодні мають тільки кон'юнктурний характер, а практичні наслідки відсутні¹².

Проте доцільно буде з цим не погодитись, оскільки інтелектуальна, творча діяльність є пріоритетною та визначає тактику соціально-економічного розвитку України на майбутнє, а її захист ставить за мету підтримку й охорону одного з найважливіших об'єктів інтелектуальної власності для ефективного використання державою результатів наукових відкриттів.

Відповідно до цього Комітет з питань науки і освіти Верховної Ради України спільно з Державним департаментом інтелектуальної власності ще у 2004 р. підготував проект Закону України «Про охорону прав на наукові відкриття». Розробка вказаного законопроекту передбачала захист організаційно-економічних та правових інтересів держави, впровадження відповідних заходів, спрямованих на підтримку і охорону одного із найважливіших об'єктів інтелектуальної власності – наукового відкриття, впровадження механізму його державної реєстрації для ефективного використання результатів науково-дослідної діяльності в галузі фундаментальних досліджень. Але до теперішнього часу наведений законопроект був взятий за основу, а у подальшому відкликаний.

Правова охорона наукових відкриттів в Україні має здійснюватись шляхом: державної реєстрації наукових відкриттів; видачі диплома державного звання на наукові відкриття; визнання і закріплення прав і пільг за авторами наукових відкриттів¹³.

Наразі є необхідною розробка і прийняття закону, який передбачав би наступні питання вдосконалення охорони права на наукове відкриття:

- вдосконалення процедури експертизи установами Національної академії наук України, передусім покращення процедури перевірки доказів його достовірності;
- більш детальне регламентування реєстрації набуття прав власності на наукове відкриття;
- вдосконалення процедури видачі диплома на наукове відкриття, зокрема термінів та особливостей визнання;
- визнання і закріплення прав та пільг за авторами наукових відкриттів;
- особливості здійснення захисту права на наукове відкриття в адміністративному порядку;
- судовий захист права інтелектуальної власності на наукове відкриття;
- встановлення кримінально-правової відповідальності за порушення права на наукове відкриття, оскільки нині дане питання не передбачене як предмет кримінально-правової охорони.

Чинний нині законопроект про охорону прав на наукові відкриття повинен вміщувати зазначені пропозиції та сприяти формуванню й накопиченню наукового та інтелектуального потенціалу України. Вдосконалення законодавства щодо охорони права на наукове відкриття стане одним із основних показників цивілізованості суспільства, гарантією економічного й соціального розвитку держави, що займе належне місце на міжнародному рівні.

¹ Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року (станом на 3 лютого 2013 року). – С.: ТОВ «ВВП Нотіс». – 2012. – 344 с.

² Шевелева Т. Право інтелектуальної власності на наукове відкриття / Т. Шевелева // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 4. – С. 4–5.

³ Шевченко Я. М. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар у 2-х ч. / Я. М. Шевченко. – К.: Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре». – 2004. – Ч. 1. – 650 с. – С. 620.

⁴ Підпригора О. Авторське право і суміжні права в новому Цивільному кодексі України. Аналіз авторського права і суміжних прав в Цивільному кодексі / О. Підпригора // Інтелектуальна власність. – 2004. – № 2. – С. 18.

⁵ Кузнєцова Т. В. Періодизація формування законодавства у сфері інтелектуальної власності / Т. В. Кузнєцова // Теоретико-методологічні засади забезпечення інформаційної безпеки людини, суспільства, держави. – 2012. – № 2 (9). – С. 11–13.

⁶ Булат С. Обґрунтування раціонального варіанту юридичної процедури реєстрації наукових відкриттів в Україні / С. Булат // Економіка та право. – 2004. – № 1. – С. 86–88.

⁷ Бондаренко С. Реєстрація авторського права: міжнародний та український досвід / С. Бондаренко, С. Янкова, С. Бригинець // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 12. – С. 11–13.

⁸ Красовська А. Скільки часу чекати заявнику: Про строки розгляду заявок на патенти / А. Красовська // Інтелектуальна власність. – 2001. – № 7. – С. 13–15.

⁹ Кур'янов С. Судовий захист об'єктів авторського права / С. Кур'янов, О. Руденко, Л. Пивоварова // Інтелектуальна власність. – 2003. – № 9. – С. 11–14.

¹⁰ Кубах А. І. Право інтелектуальної власності: Навч. посібник / А. І. Кубах. – Х.: ХНАМГ. – 2008. – 149 с. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://gadnuk.info/pidrychnuku/itel-vlasnist/469-kybax/8128—ix——1——.html>

¹¹ Харченко В. Б. Наукове відкриття як об'єкт права інтелектуальної власності та предмет кримінально-правової охорони / В. Б. Харченко // Часопис Академії адвокатури України. – 2009. – № 4. – С. 4.

¹² Слободянюк О. Спогади про світле майбутнє або право на наукове відкриття в «окремо взятій» Україні / О. Слободянюк // Інтелектуальна власність. – 2007. – № 4. – С. 29.

¹³ Про охорону прав на наукові відкриття: проект Закону України від 12 грудня 2004 р. № 6414 [Електронний ресурс]. // Веб-сайт Верховної Ради України. – Режим доступу: http://gska2.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc34?id

Резюме

Гончарова А. В., Мотрюк А. Д. Проблемні питання захисту права на наукове відкриття в умовах науково-технічного прогресу в Україні.

У статті вивчаються погляди науковців, аналізується наукова література та нормативні джерела у сфері інтелектуальної власності, розробляються пропозиції щодо вдосконалення чинного законодавства у сфері захисту права на наукове відкриття. Зазначається, що авторами наукового відкриття можуть бути лише фізичні особи незалежно від їх віку і дієздатності, а також іноземні громадяни та особи без громадянства за певних умов, визначених міжнародними угодами. Зосереджується увага на тому, що правова охорона наукових відкриттів в Україні має здійснюватись шляхом: державної реєстрації наукових відкриттів; видачі диплому державного зразка на наукове відкриття; визнання і закріплення прав і пільг за авторами наукових відкриттів. Робиться висновок, що наразі є необхідною розробка і прийняття закону, який передбачав би основні питання вдосконалення охорони права на наукове відкриття: вдосконалення процедури експертизи установами Національної академії наук України, передусім покращення процедури перевірки доказів його достовірності; більш детальне регламентування реєстрації набуття прав власності на наукове відкриття; вдосконалення процедури видачі диплому на наукове відкриття тощо.

Ключові слова: наукове відкриття, науковець, науково-технічний прогрес, патент, інтелектуальна власність, науково-технічна експертиза, державна реєстрація.

Резюме

Гончарова А. В., Мотрюк А. Д. Проблемные вопросы защиты права на научное открытие в условиях научно-технического прогресса в Украине.

В статье изучаются взгляды ученых, анализируется научная литература и нормативные источники в сфере интеллектуальной собственности, разрабатываются предложения по совершенствованию действующего законодательства в сфере защиты права на научное открытие. Отмечается, что авторами научного открытия могут быть только физические лица независимо от их возраста и дееспособности, а также иностранные граждане и лица без гражданства при определенных условиях, опре-

деленных международными соглашениями. Сосредотачивается внимание на том, что правовая охрана научных открытий в Украине должна осуществляться путем: государственной регистрации научных открытий; выдачи диплома государственного образца на научные открытия; признание и закрепление прав и льгот за авторами научных открытий. Делается вывод, что сейчас является необходимым разработка и принятие закона, который предусматривал бы основные вопросы совершенствования охраны прав на научное открытие: совершенствование процедуры экспертизы учреждениями Национальной академии наук Украины, прежде всего улучшения процедуры проверки доказательств его достоверности; более детальное регламентирование регистрации приобретения прав собственности на научное открытие; совершенствования процедуры выдачи диплома на научное открытие и т.п.

Ключевые слова: научное открытие, ученый, научно-технический прогресс, патент, интеллектуальная собственность, научно-техническая экспертиза, государственная регистрация.

Summary

Goncharova A., Motryuk A. Issues for protection of scientific discovery in a scientific and technical progress in Ukraine.

In this paper the views of scientists analyzed the scientific literature and regulatory sources in the field of intellectual property, develop proposals to improve the existing legislation in the field of protection of the right to scientific discovery. It is noted that the authors of scientific discovery can only be individuals, irrespective of their age and capacity, as well as foreign citizens and persons without citizenship under certain conditions defined by international agreements. Focuses attention on the fact that the legal protection of scientific discoveries in Ukraine should be implemented by: state registration of scientific discoveries, the issuance of a state diploma for scientific discovery, recognition and securing the rights and privileges of authors of scientific discoveries. The conclusion that is now necessary to develop and adopt a law that would provide for the basic issues of improving the protection of the scientific discovery: Improving expert institutions of the National Academy of Sciences of Ukraine, primarily to improve its procedures for checking the reliability of the evidence, more detailed regulation of registration of acquisition of ownership scientific discovery, improve procedures for issuing diplomas for scientific discovery, etc.

Key words: scientific discovery, scientist, scientific – technical progress, patent, intellectual property, scientific and technical expertise, state registration.

Отримано 19.02.2013

УДК 347.949

Я. М. САДИКОВА

*Яна Михайлівна Садикова, старший викладач
Сумської філії Харківського національного університету
внутрішніх справ*

ВИНА В ПРЕДМЕТІ ДОКАЗУВАННЯ У СПРАВАХ ПРО ЗАХИСТ АВТОРСЬКИХ ТА СУМІЖНИХ ПРАВ

При розгляді справ про застосування заходів цивільно-правової відповідальності у разі порушення авторських та (або) суміжних прав мають бути розглянуті всі обставини, яким законом надано значущості. Відповідно до ст. 1166 Цивільного кодексу України (далі – ЦК України) наявність чи відсутність вини особи, яка спричинила шкоду, впливає на можливість притягнення її до цивільно-правової відповідальності.

Специфіка форм відшкодування шкоди в авторському праві та нечіткість положень законодавства щодо врахування вини, її форми та інших суб'єктивних ознак правопорушення визначають актуальність дослідження вини в предметі доказування у справах про захист авторських та суміжних прав.

Проблема вини стала об'єктом уваги більшості вчених, науковий інтерес яких знаходиться в площині цивільно-правової відповідальності. Зокрема, ці питання висвітлюються в роботах О. С. Іоффе, С. С. Алексеева, Є. А. Флейшиц, О. А. Красавчикова, С. Н. Братуся, Я. М. Шевченко, Д. М. Кархалева, А. І. Загорулько та багатьох інших. Мають місце спеціальні дослідження проблем вини в цивільному праві (Г. К. Матвеев, В. Д. Примак та інші).

Мета даної статті полягає у виявленні особливостей встановлення вини як обставини предмета доказування у справах про захист авторських та суміжних прав.

Для досягнення означеної мети поставлено такі завдання: з'ясувати місце та розуміння вини у предметі доказування у справах про захист авторських та суміжних прав; уточнити, чи буде необхідним встановлення форми вини у справах про стягнення компенсації за порушення авторських та суміжних прав, а також виявлення обставин, які можуть мати доказове значення для встановлення вини у справах про захист авторських та суміжних прав.

Вина є суб'єктивним елементом складу цивільного правопорушення¹ і, як визначається в літературі, являє собою психологічне відношення особи до своєї протиправної поведінки і її результатів². Наявність вини – конструктивна (основна) ознака будь-якого правопорушення³ і як така має входити до предмета доказування у складі правопорушення.